

Filozoficzni mistrzowie średniowiecza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Filozoficzni mistrzowie średniowiecza

Andrea di Bonaiuto, *Triumf św. Tomasza z Akwinu*, XIV w..

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czy teologia czerpała z filozofii starożytnej? Jakie znaczenie miała myśl grecka dla filozofów średniowiecza, ojców i doktorów Kościoła?

Twórcy nowego, chrześcijańskiego światopoglądu nie budowali swej wizji w całkowitej negacji dotychczasowej kultury i koncepcji filozoficznych. Fundamentalne znaczenie dla myśli średniowiecznej miała filozofia Arystotelesa. Głęboka religijność epoki, wiara w jednego Boga, hierarchiczna struktura społeczeństwa – wszystkie te cechy średniowiecznego poglądu na świat znajdowały punkt oparcia w koncepcjach wielkiego myśliciela starożytnej Grecji, ucznia Platona. Neoplatonizm ukształtował myśl św. Augustyna. Arystotelizm stał u podstaw doktryny św. Tomasza z Akwinu.

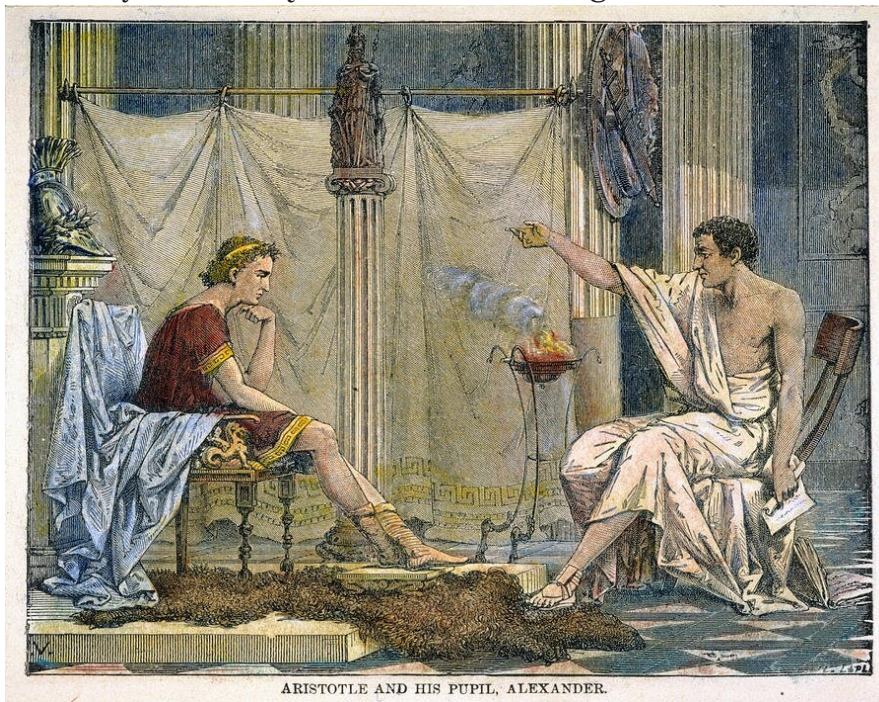
Twoje cele

- Poznasz wpływ filozofii Arystotelesa na myśl chrześcijańską średniowiecza.
- Dowiesz się, jakie było oddziaływanie myśli Platona i neoplatonizmu.
- Przeanalizujesz znaczenie neoplatonizmu i filozofii Arystotelesa dla kształtowania się doktryny chrześcijańskiej św. Augustyna i św. Tomasza.

Przeczytaj

Arystoteles był drugim obok Platona starożytnym myślicielem, którego wpływ na bieg dziejów filozofii trudno przecenić. Nazywany przez św. Tomasza i innych myślicieli po prostu Filozofem, oddziałał nie tylko na intelektualną elitę średniowiecznych uniwersytetów i klasztorów (głównych ośrodków myśli w wiekach średnich), lecz ukierunkował także sposób myślenia o świecie ówczesnego przeciętnego mieszkańca Europy. Prymat arystotelesowskiego punktu widzenia na sprawy człowieka i wszechświata utrzymał się aż do XVII w., do czasu powstania nowożytnej nauki, co oznacza, że arystotelizm dominował przez prawie 2000 lat!

Arystoteles żył w latach 384/383-322 p.n.e., był więc o 43 lata młodszy od Platona. Urodził się w Stagirze na granicy z Macedonią - stąd nadany mu przydomek Stagiryta. Przez kilka lat był nauczycielem i wychowawcą Aleksandra Wielkiego.

Charles Laplante, *Arystoteles uczący Aleksandra Wielkiego*, 1866

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nie stwierdzono, że wpływ Filozofa na wielkiego wodza, człowieka porywczego i niezbyt refleksyjnego, był znaczący; również zdobycze Aleksandra nie zrobiły wielkiego wrażenia na Arystotelesie. Myśliciel wszystkie swe pisma polityczne poświęcił formie *polis* - miasta-państwa. Jakby nie zauważył, że traci ona znaczenie, a wraz z Aleksandrem w dziejach świata pojawiła się nowa struktura polityczna - imperium.

Filozofia Arystotelesesa

Arystoteles spędził 20 lat w Akademii Platonskiej jako najwybitniejszy uczeń Platona. Swą własną szkołę, założoną w pobliżu świątyni Apollina Likejosa (stąd nazwa Likejon - Liceum), prowadził przez lat 12. Przez ten czas napisał niemal wszystkie swe dzieła, które tak silnie wpłynęły na potomnych.

Rafael Santi, *Szkoła Ateńska* (fragment przedstawiający Platona i Arystotelesa), 1509–1511

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

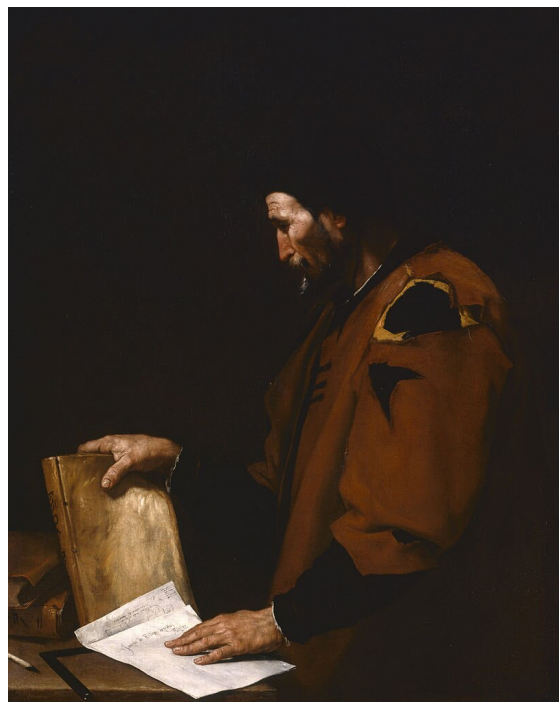
istnienia świata i zachodzących w nim zmian nie potrzebował odwoływać się do idei, rację bytu rzeczy materialnych znajdował w nich samych. Taki pogląd - w odróżnieniu od idealizmu - nazywa się **realizmem**.

Forma dla Arystotelesa jest nie tylko istotą każdej rzeczy, jest również jej **celem**. Dzięki takiemu ujęciu Filozof wyjaśnił najważniejsze jego zdaniem pojęcie ruchu i zmiany. Ruch bowiem to nie tylko zmiana miejsca, ale wszelkie przemiany zachodzące w świecie, również takie jak rośnięcie i stawanie się rzeczy. Ruch, zdaniem Arystotelesa, polega na przejściu od możliwości (potencji), tkwiącej w bezkształtnej materii, do aktu, czyli urzeczywistnienia się formy. Dążenie do urzeczywistnienia, czyli do formy, jest najważniejszą zasadą natury i jest charakterystyczne dla każdej rzeczy. Każda bowiem rzecz zmierza do swego celu, którym jest wieczny, doskonały i nieruchomy Pierwszy Poruszyciel, utożsamiony później w tradycji chrześcijańskiej z osobowym Bogiem. W świecie Arystotelesa, w którym dominuje **celowość**, Bóg jest źródłem ruchu nie w tym sensie, że daje pierwszy impuls, lecz że jako najdoskonalszy cel przyciąga do siebie wszystkie rzeczy w przyrodzie.

Ten ruch ku urzeczywistnieniu, ku swemu celowi jest dla każdej rzeczy dobrem – **przyczyna celowa jest w najwyższym stopniu dobrem i kresem wszystkich innych rzeczy**. Arystoteles cały

Od swego mistrza Platona różnił się w kwestiach najważniejszych. Punkt wyjścia był podobny – każda rzecz składa się z materii (bezkształtne tworzywo) oraz czegoś, co decyduje o tym, czym dana rzecz jest, co nadaje jej tożsamość. Arystoteles nie zgadzał się jednak z Platonem, że tym czymś najważniejszym – istotą rzeczy – jest bezcielesna idea, wzór istniejący w bezczasowym, doskonałym świecie. To, co Platon nazywał ideą, on nazwał **formą** i umieścił w samej rzeczy, w świecie dostępnym nam poprzez zmysły. Świat ten zmienia się w czasie, lecz formy pozostają niezmiennie – dzięki temu rzeczy są wciąż tym, czym są. Arystoteles – w przeciwieństwie do swojego wielkiego nauczyciela – dla wytłumaczenia sposobu

wszechświat widzi wypełniony celowością i wartościami. Cała budowa i struktura kosmosu odbija, zdaniem Arystotelesa, odwieczny ład i porządek, który ma charakter hierarchiczny. Na samym dole hierarchii znajduje się to, co dzisiaj nazywamy przyrodą nieożywioną (np. kamienie), wyżej znajdują się rośliny, rosnące i ginące, jeszcze wyżej zwierzęta, które nie tylko rosną i rozwijają się, ale także czują i w pewnym stopniu zapamiętują. Na szczycie drabiny stworzeń stoi człowiek obdarzony rozumem. Świat tych istnień nazywa Arystoteles „podksiężycowym”, gdyż jest ograniczony przez orbitę Księżyca. W świecie tym dominuje zmiana i zniszczenie, wszystko wcześniej czy później ulega rozkładowi i zmierza ku śmierci. W sferze nadksiężycowej, „gwiazd stałych”, poruszających się doskonałym ruchem kołowym, nieśmiertelnych i inteligentnych, przeciwnie – wszystko jest doskonale i niezmiennie, wieczne. Przestrzeń jest dla niego zorientowana według kierunków, które są lepsze lub gorsze. To, co znajduje się bliżej Ziemi, jej środka, jest gorsze i skażone, i przeciwnie: to, co dąży do góry, jest lepsze i doskonalsze. Do dzisiaj za Arystotelesem wartościuje się przestrzeń – niebo jest w górze, piekło – w dole, prawe jest lepsze od lewego („prawy” człowiek, „lewy” interes itd.). Taki punkt widzenia dominował w średniowieczu.

Jusepe de Ribera, *Aristoteles*, 1637

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Arystoteles przez 12 lat samodzielnej działalności w dziedzinie filozofii uporządkował całą wiedzę dostępną wówczas człowiekowi. Położył podwaliny pod wiele dziedzin wiedzy, między innymi logikę, retorykę, etykę i estetykę. **Logika** Arystotelesa ukazywała formalne wzory myślenia ludzkiego, które, prawidłowo zastosowane, dawały w efekcie twierdzenia prawdziwe. Jakkolwiek nie bez wad, logika ta leży u podstaw myślenia Zachodu. To Arystoteles sformułował klasyczną definicję prawdy jako zgodności sądu z rzeczywistością.

Retoryka

Retoryka była dla niego nauką z formalnego punktu widzenia zbliżoną do logiki, z treściowego zaś – do polityki i etyki. Według Arystotelesa **retoryka to umiejętność metodycznego odkrywania tego, co w odniesieniu do każdego przedmiotu może być przekonywające.**

Retoryka miała na celu jedynie przekonanie słuchacza do forsowanego przez mówcę poglądu. Do logiki jest podobna dlatego, że wykorzystuje formalne elementy myślenia, do polityki ze względu na podstawowy sposób wykorzystania (przekonywanie obywateli do

konkretnych rozwiązań politycznych bądź sędowniczych), do etyki zaś dlatego, że zdaniem Arystotelesa sztuka przekonywania winna wiązać się z prawdą i dobrem. Dzisiaj, kiedy naturalnym przedłużeniem retoryki jest reklama i propaganda, odwołująca się do emocji i instynktów, zaś jednym z ważniejszych problemów związanych z reklamą jest kwestia manipulacji oczekiwaniami i potrzebami odbiorcy, warto przywołać stanowisko Arystotelesa, który stanowczo sprzeciwiał się oddziaływaniu na nierozumne części duszy słuchacza oraz nieetycznemu stosowaniu sztuki przekonywania.

Gustav Adolph Spangenberg, *Szkoła Arystotelesa*, ok. 1883–1888

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W etyce Arystoteles zasłynął dzięki zasadzie „**złotego środka**”, która zalecała unikanie skrajności, wybór drogi pomiędzy nimi: doznawać zaś tych namiętności we właściwym czasie i z właściwych przyczyn wobec właściwych osób, we właściwym celu i we właściwy sposób – to właśnie jest drogą zarówno środkową, jak i najlepszą, i to też jest istotną cechą dzielności etycznej.

Wyszedł jednak od pytania o szczęście, tak jak wszyscy poprzedzający go filozofowie. Odpowiedzi były różne - dla Arystotelesa szczęście daje życie zgodne z naturą, zaś naturę ludzką postrzegał jako rozumną. To rozum odróżnia człowieka od całego świata, jest jego istotą. Dlatego nie przyjemności, ulotne i zmienne, ale życie kontemplacyjne, poświęcone poznawaniu prawd o człowieku i świecie, daje człowiekowi szczęście najgłębsze i najtrwalsze. Arystoteles był jednak realistą również w sensie potocznym i zdawał sobie sprawę, iż życie kontemplacyjne jest możliwe na minimalnym poziomie zamożności, najlepiej w otoczeniu przyjaciół.

Estetyka

Arystoteles ma także wielkie zasługi w dziedzinie **estetyki**, czyli nauki o pięknie, oraz poetyki, nauczającej o celu i budowie dzieła literackiego. Filozof określił piękno jako ład i proporcję, czyli takie ukształtowanie i połączenie części danego dzieła, iż prowadziło ono

do wrażenia harmonii i porządku. Dzięki takiemu ujęciu utrwalił klasyczny kanon sztuki, zawsze łączący z nią piękno – wyłom w tej koncepcji został dokonany dopiero w XVII w. wraz z wtargnięciem brzydoty i groteski do świątyni sztuki. Cel i budowę dzieła wyznaczają dwa pojęcia, podstawowe dla arystotelesowskiej koncepcji sztuki: **mimesis** i **katharsis**.

mimesis

Pojęcie *mimesis* oznacza, iż Arystoteles widział sztukę jako naśladowanie rzeczywistości – to jednak, co dla Platona sztukę dyskredytowało, dla jego ucznia jest czymś pozytywnym. Naśladowanie bowiem nie polega na kopiowaniu tego, co artysta po prostu w świecie widzi. Nie chodzi o to, czy to, co przedstawione w sztuce i poezji, naprawdę istnieje. Naśladowanie polega na dostrzeganiu w świecie tego, co konieczne, i oddawaniu w sztuce jako czegoś prawdopodobnego. Treść dzieła sztuki staje się w ten sposób ogólna, dotyczy sensów świata i życia, a nie przypadków jednostkowych.

katharsis

Arystoteles zdominował sposób myślenia o świecie przeciętnego Europejczyka w średniowieczu, nie przekreślił jednak całkowicie wpływu Platona i jego myśli na filozofię i światopogląd tego okresu.

Słownik

estetyka

(gr. *aisthetikos* – wrażliwy, dotyczący poznania zmysłowego) – dziedzina filozofii zajmująca się zagadnieniem piękna i harmonii; także nauka o sztuce określająca jej walory i kryteria oceny

realizm

(łac. *realis* – rzeczywisty) – stanowisko filozoficzne, które w przeciwieństwie do idealizmu uznaje istnienie rzeczywistości niezależnej od aktów świadomości oraz poznawalność przedmiotów zewnętrznych względem poznającego podmiotu

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Wyjaśnij, gdzie, zdaniem św. Augustyna, człowiek powinien poszukiwać wiary oraz zrozumienia prawd o świecie.

Polecenie 2

Święty Augustyn jest autorem słynnego powiedzenia: „Kochaj i rób, co chcesz”. Na podstawie multimedium wyjaśnij, co ono oznacza w kontekście koncepcji filozofa. Jak rozumiesz tę maksymę?

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

*Muzyka wykorzystana w prezentacji: Borrtex, *Living*, licencja: Artlist.io.

Audiobook

Polecenie 1

Wyjaśnij, w jaki sposób, zdaniem św. Tomasza, człowiek zdobywa wiedzę o świecie i Bogu.

Polecenie 2

Scharakteryzuj rolę, jaką w filozofii św. Tomasza odgrywa sumienie.

Ćwiczenie 1

Wybierz stwierdzenie, które jest zgodne zarówno z poglądami św. Augustyna, jak i z filozofią św. Tomasza.

- Realność świata jest zależna od duchowej rzeczywistości Boga.
- Zło jest brakiem dobra.
- Istnieje świat zmysłowy, całkowicie niezależny od bytu boskiego.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij poniższe zdania tak, aby był zgodne z filozofią św. Tomasza.

Człowiek, podobnie jak każdy inny byt, złożony jest z i to ludzkie ciało, to nieśmiertelna dusza.

Ćwiczenie 3

Przedstaw własnymi słowami pięć dowodów na istnienie Boga według filozofii św. Tomasza.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Filozoficzni mistrzowie średniowiecza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

3) reaguje na przejawy agresji językowej, np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

3. korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje wpływ filozofii Arystotelesa na chrześcijańską myśl średniowieczną,
- wskazuje, jakie znaczenie miała myśl Platona i neoplatonizmu dla kształtowania się systemu religijnego średniowiecznej Europy,
- formułuje głos w dyskusji na temat kluczowych wartości doktryny chrześcijańskiej ukształtowanej w średniowieczu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- drama;
- debata Oksfordzka.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z blokiem tekstowym, prezentacją multimedialną i audiobookiem lekcji *Filozoficzni mistrzowie średniowiecza*. Poleca także, by każdy uczeń przygotował pytania, jakie mogliby zadawać sobie nawzajem filozofowie omówieni w materiałach. Zadaniem uczniów jest wymyślenie tezy, nad którą mogliby dyskutować wszyscy filozofowie.

Faza wprowadzająca:

1. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi, by uczniowie podzielili się na dwie grupy: 1 to osoby, którym bliższa jest filozofia Arystotelesa i św. Tomasza, 2 to „zwolennicy” Platona i św. Augustyna. Nauczyciel zapowiada, że grupy będą dyskutowały między sobą, wykorzystując zasady debaty oksfordzkiej: debaty, w której zdecydowanie zabronione jest obrażanie bądź wyśmiewanie mówców strony przeciwnej. Zadaniem debaty jest dyskusja nad tezą. Debatają przeciwnicy tezy oraz jej obrońcy. Przewodniczy im marszałek, który ma do pomocy sekretarza czuwającego nad czasem i kolejnością wypowiedzi (za Wikipedią).
2. Prowadzący poleca, by uczniowie, w grupach, wykonali polecenia związane z ideami filozofów, których wybrali: gr. 1 związane z audiobookiem, gr. 2 towarzyszące prezentacji multimedialnej.
3. Nauczyciel prosi, by uczniowie określili tematykę przyszłej debaty; jedna osoba zapisuje na tablicy kręgi tematyczne, które powinny się pojawić w dyskusji. Wśród odpowiedzi mogą się znaleźć: dobro/zło, idea/materia, dusza/ciało, cnoty, czas, historia, wolna wola człowieka. Nauczyciel ewentualnie uzupełnia odpowiedzi uczniów.
4. Następnie prosi, by obie grupy przedstawiły swoje propozycje tezy, którą warto przedyskutować w kontekście myśli omawianych filozofów. Uczniowie przez głosowanie wybierają tezę do dyskusji.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zawiesza na tablicy dwa plakaty z narysowanym koszem i walizką. Rozdaje uczniom po dwie karteczki samoprzylepne. Prosi, aby uczniowie zapisali na jednej z nich, przemyślenia, które zabiorą z sobą po zajęciach; na drugiej to, czego nie akceptują. Jedna osoba odczytuje zapisy przy walizce i koszu

Praca domowa:

1. Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Arystotelesa: „Prawda leży pośrodku – może dlatego wszystkim zawadza”

Materiały pomocnicze:

- Marie-Dominique Chenu, *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, przeł. H. Rosnerowa, Kęty 2001.
- Audycja „Mędrzec ze Stagiry - Arystoteles” z cyklu „Ludzie, epoki, obyczaje”, polskieradio.pl

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Prezentacja multimedialna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.